

Agrar sohada inson kapitalidan samarali foydalanishning institusional asoslarini takomillashtirish

Amirqulov, Shuxrat Olimovich

Совершенствование институциональной базы эффективного использования человеческого капитала в сфере сельского хозяйства

Амиркулов, Шухрат Олимович

Improving the institutional framework for the effective use of human capital in the field of agriculture

Amirkulov, Shukhrat Olimovich

Received: March 12, 2024 Revised: March 15, 2024 Accepted: March 25, 2024 Published Online: April 01, 2024

Annotatsiya: Maqolada agrar sohada inson kapitalini shakllantirish va foydalanishdagi mavjud muammolar aniqlangan hamda ularning yechimini ta'minlash maqsadida institusional asoslarini takomillashtirish yo'nalishlari ko'rsatib o'tilgan. Maqola inson kapitaliga bag'ishlangan bo'lib, u jamiyat taraqqiyotining asosi, har qanday tovar yoki xizmat inson mehnatining mahsuli ekanini tadqiq etadi. Inson ishtirokisiz buyum (xizmat) yaratish imkonsizdir. Yaratilgan tovar yoki xizmat inson mehnatining mahsuli ekan, bu mehnatning ijtimoiy foydaliligi shaxs kamolotining natijasidir. Insonga investitsiya kiritish, uning ma'naviy-ma'rifiy qobiliyatlarini oshirish bu shunchaki jamiyat tashvishi emas, balki davlat siyosatining ustuvor yo'nalish hamdir.

Agrar sohada inson kapitalidan samarali foydalanish bu uzoq muddatli istiqbolda mamlakat oziq ovqat xavfsizligini ta'minlashning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, demografik va ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning eng muhim tarkibiy qismi sanaladi, shuningdek, davlat suverenitetini mustahkamlash, milliy ustuvorlikni amalga oshirish, qishloq aholisining hayot sifati darajasini kafolatlash omili hamdir. Mutaxassislar tayyorlashdagi asosiy talab, uning zamonaviy innovatsion ishlab chiqarish darajasiga mos kelishi hisoblanadi. Shu bilan birga, kadrlar tayyorlashning zamonaviy modeli, ishlab chiqarishga kerak bo'lmagan, iqtisodiyot va jamiyat oldida turgan vazifalarga hamda mehnat bozorida yuzaga keladigan o'zgarishlarga javob bera olmaydigan, kadrlar salohiyatining passiv adaptatsiyasiga yo'naltirilgan mutaxassislar tayyorlashga asoslangan. Natijada tarmoqda kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash uchun ajratilgan byudjet mablag'lari kutilgan samarani bermasligi ushbu maqolada bayon etilgan.

Kalit so'zlar: inson kapitali, agrar soha, mehnat, iqtisodiy faol aholi, bandlik, mehnat motivatsiyasi, shahar, qishloq hududlari.

Аннотация. В статье обозначены существующие проблемы формирования и использования человеческого капитала в аграрном секторе и обозначены направления совершенствования институциональных основ с целью их решений. Статья посвящена человеческому капиталу, который является основой развития общества, и рассматривает, что любой товар или услуга является продуктом человеческого труда. Невозможно создать продукт (услугу) без участия человека. Поскольку созданные товары или услуги являются продуктом человеческого труда, общественная полезность этого труда является результатом развития личности. Инвестирование в человека и

совершенствование его духовных и образовательных способностей является не только заботой общества, но и приоритетом государственной политики.

Эффективное использование человеческого капитала в аграрном секторе является одним из важных направлений обеспечения продовольственной безопасности страны в долгосрочной перспективе и считается важнейшей составляющей демографической и социально-экономической политики, а также укрепления государственного суверенитета, реализации национальной политики. Приоритеты сельского хозяйства также являются фактором, гарантирующим качество жизни населения. Основным требованием к подготовке специалистов является ее соответствие уровню современного инновационного производства. В то же время современная модель подготовки кадров основана на подготовке специалистов, которые не нужны производству, не могут отвечать задачам, стоящим перед экономикой и обществом, изменениям, происходящим на рынке труда, и ориентированы на пассивной адаптации кадрового потенциала. В результате в данной статье констатируется, что бюджетные средства, выделяемые на подготовку и переподготовку кадров в сети, не дают ожидаемых результатов.

Ключевые слова: человеческий капитал, аграрный сектор, труд, экономически активное население, занятость, трудовая мотивация, город, сельская местность.

Annotation. The article identifies existing problems in the formation and use of human capital in the agricultural sector and outlines directions for improving the institutional framework in order to solve them. The article is devoted to human capital, which is the basis for the development of society, and considers that any product or service is a product of human labor. It is impossible to create a product (service) without human participation. Since the goods or services created are the product of human labor, the social utility of that labor is the result of personal development. Investing in a person and improving his spiritual and educational abilities is not only a concern of society, but also a priority of state policy.

The effective use of human capital in the agricultural sector is one of the important areas of ensuring the country's food security in the long term and is considered a vital component of demographic and socio-economic policy, as well as strengthening state sovereignty and the implementation of national policy. Agriculture priorities are also a factor that guarantees the quality of life of the population. The main requirement for the training of specialists is its compliance with the level of modern innovative production. At the same time, the modern model of personnel training is based on the training of specialists who are not needed by production, cannot meet the challenges facing the economy and society, changes occurring in the labor market, and are focused on passive adaptation of human resources. As a result, this article states that budget funds allocated for training and retraining of personnel in the network do not give the expected results.

Key words: human capital, agricultural sector, labor, economically active population, employment, work motivation, city, rural area.

KIRISH

Yashil iqtisodiyotga o'tish sharoitida tabiiy va iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish, qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlash, ishlab chiqarishdagi daromadlar darajasi, ijtimoiy sohaga ajratmalar kabi qator muammolar inson kapitali bilan bog'liq bo'lib, agrar sohada inson kapitalidan samarali foydalanishning institutsional asoslarini yaratish dozarb vazifa sanaladi.

Fikrimizcha, inson kapitali jamiyat taraqqiyotining asosi bo'lib, har qanday tovar yoki xizmat inson mehnatining mahsulidir. Inson ishtirokisiz buyum (xizmat) yaratish imkonsizdir. Yaratilgan tovar yoki xizmat inson

mehnatining mahsuli ekan, bu mehnatning ijtimoiy foydaliligi shaxs kamolotining natijasidir. Shunday ekan insonga investitsiya kiritish, uning ma'naviy-ma'rifiy qobiliyatlarining oshirish bu shunchaki jamiyat tashvishi emas, balki davlat siyosatining ustuvor yo'nalish hamdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyev "Rivojlangan mamlakatlarda ta'limning to'liq sikliga investitsiya kiritishga, ya'ni, bola 3 yoshdan 22 yoshgacha bo'lgan davrda uning tarbiyasiga sarmoya sarflashga katta e'tibor beriladi. Chunki ana shu sarmoya jamiyatga 15-17 barobar miqdorda foyda keltiradi. Bizda esa bu ko'rsatkich atigi 4 barobarni tashkil etadi. Binobarin, inson kapitaliga e'tiborni kuchaytirishimiz, buning uchun barcha imkoniyatlarni

safarbar etishimiz shart” [1] deb takidlab o'tdi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Inson kapitali nazariyasining asoschilari T. Shuls [2], G.Bekker [3] va L. Turouning [4] fikricha, “kapital” alohida olingan bir shaxs yoki butun aholining jonli ishlab chiqarish kuchi bo'lib, u maxsus tovar sifatida bozorga olib chiqiladi va tadbirkorlar tomonidan sotib olinadi, shuningdek u bozor sharoitida ijtimoiy ishlab chiqarish doirasida qoladi.

Akademik Q.X.Abdurahmonov “inson kapitalining ahamiyati tabiiy resurslar, moddiy boylik va vositalarga qaraganda yuqoriroqdir, inson kapitali investitsiyalar natijasida shakllangan bilimlar, ko'nikmalar, malakalar zahirasidan iborat bo'lib, u shaxsning jismoniy, aqliy va psixologik sifatleri hamda qobiliyatlarini aks ettiradi” [5] deb qayd etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mavzuni tadqiq qilishda analiz va sintez, induksiya va deduksiya, mantiqiy fikrlash, ijtimoiy so'rovnomalar va ekspert baholash usullaridan foydalanilgan.

ASOSIY TAHLIL VA NATIJALAR

Agrar sohada inson kapitalidan samarali foydalanish bu uzoq muddatli istiqbolda mamlakat oziq ovqat xavfsizligini ta'minlashning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, demografik va ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning eng muhim tarkibiy qismi sanaladi, shuningdek, davlat suverenitetini mustahkamlash, milliy ustuvorlikni amalga oshirish, qishloq aholisining hayot sifati darajasini kafolatlash omili hamdir.

O'zbekiston agrar sohasida inson kapitalidan samarali foydalanishda salbiy ta'sir etuvchi omillar:

mamlakatdagi noqulay demografik vaziyat va qishloq joylaridagi inson kapitalining tarkibi (aholining qarishi, qishloq aholisining shahar aholisiga nisbatan umr davomiyligining qisqaligi, ma'lumot darajasining pastligi, aholining hududlar bo'yicha notekis taqsimlanishi, migratsiya jarayonlarining kuchayishi); qishloq joylarida rivojlangan ijtimoiy infratuzilmaning mavjud emasligi, qishloq aholisining ijtimoiy

imtiyozlardan foydalanish darajasining pastligi; qishloq aholisining turmush tarzi jozibadorligining va qishloq mehnati nufuzining pastligi; qishloq mehnat bozorida ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifning nomutanosibligi;

ASMDa asosiy ishlab chiqarish fondlarining eskirganligi va, ularning texnik jihatdan qoniqarsiz holati; boshqa tarmoq va sohalarga qaraganda qishloq xo'jaligida investitsion mablag'lar va jozibadorlikning pastligi;

agrар soha xodimlarining talim va malaka darajasining nisbatan pastligi;

aholining qishloq joylarda tarqoq holda taqsimlanishi; qishloqda ishsizlik darajasining shu jumladan: ro'yxatdan o'tmagan ishsizlikning yuqoriligi;

mamlakat iqtisodiyotida tarmoqlararo nomutanosibliklarning mavjudligi;

agrар soha xodimlarining mehnat motivatsiyasining pastligi;

agrар ta'lim tizimi samaradorligining pastligi, uni zamonaviy ishlab chiqarish ehtiyojlaridan orqada qolayotganligi;

qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilarining o'z kapitalini rivojlantirishga qiziqishlarining yo'qligi, shuningdek, ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy infratuzilmasini rivojlantirish masalalariga e'tiborsizligi;

ASMDa kadrlar qo'nimsizligining yuqoriligi.

O'zbekiston mehnat resurslarining o'zgarish dinamikasini 1-jadval ma'lumotlari bilan tahlil qilganimizda, tahlilni o'z ichiga olgan 2000-2022 yillarda mamlakat jami mehnat resurslari soni 156,5 % ga, shundan shaharda esa 199,4 % ga, qishloq hududlarida esa 125,7 foizga, iqtisodiy faol esa shaharda 190,0 % ga, qishloqda 146,6 % ga, iqtisodiy nafaol aholi esa, 237,7 % ga, qishloqda esa 83,9 % ga o'zgarganligini kuzatishimiz mumkin. Ko'rsatkichlarning ko'rsatishicha, mehnat resurslarining oshishi asosan shahar hududlariga to'g'ri kelmoqda, qishloqda esa o'sish shaharga qaraganda ancha past ko'rsatkichni tashkil etmoqda. Birgina qishloq hududlarida iqtisodiy nafaol aholining kamayishi kuzatilmoqda.

Mehnat resurslaridan tarmoq va sohalarda foydalanish holati 1-rasm ma'lumotlari bilan tahlil qilinganda, 2010-2022 yillarda mamlakatimizda iqtisodiy faol aholi 12286,6 ming kishidan 15038,9 ming kishiga o'sish

yuz bergan, iqtisodiy faol aholining qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligidagi bandligi esa eng yuqori bandlik davri 2015 yilda 3601,7 ming kishini, eng past bandlik davri esa 2010 yilda 3118,1 ming kishini tashkil etgan. Ma'lumotlar qishloq xo'jaligida bandlik darajasining muttasil kamayib borish tendensiyasini ko'rsatmoqda.

Mamlakatda eng yuqori ishsizlik 2021 yilda 98,7 ming kishini tashkil etmoqda. Qishloq xo'jaligi korxonalarini rahbarlari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma o'rta muddatli istiqbolda quyidagi ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarni aniqlashga imkon berdi:

qishloq xo'jaligidagi, shuningdek, unga aloqador

1-jadval.

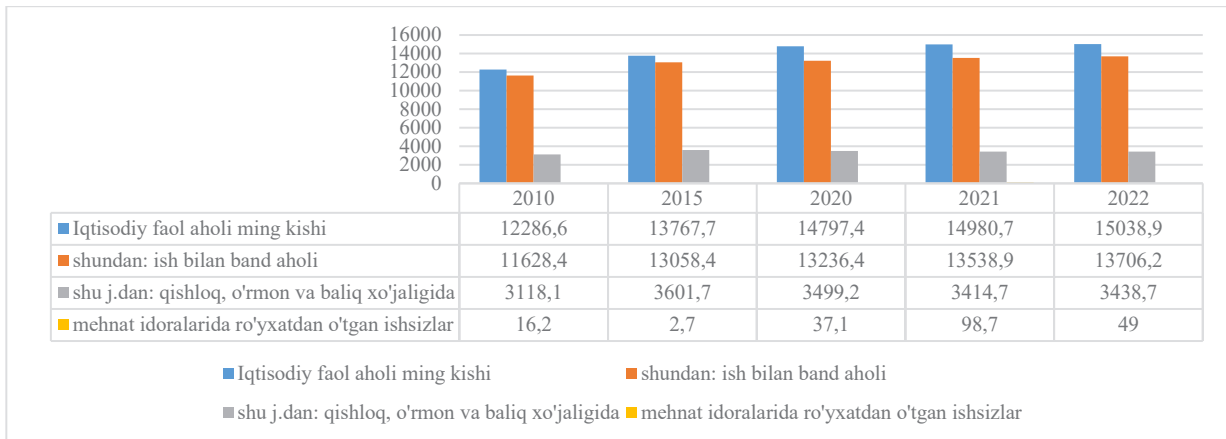
O'zbekiston mehnat resurslarining o'zgarish dinamikasi tahlili¹ (ming kishi)

Ko'rsatkichlar	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2022 yilda 2000 yilga nisb. % da
Jami mehnat resurslari	12469,0	14453,2					19517,5	156,5
shahar	5211,6	5667,6	9134,1	9768,4	10471,7		10394,1	199,4
jamiga nisbatan foizda	41,8	39,2	54,6	53,4	54,7	53,0	53,3	x
qishloq	7257,4	8785,6	7591,9	8507,7	8686,5	9082,3	9123,4	125,7
jamiga nisbatan foizda	58,2	60,8	45,4	46,6	45,3	47,0	46,7	x
iqtisodiy faol aholi	9018,4	10224,0						166,8
shahar	4181,3	4395,7		7442,8	8189,8	7979,3	7945,3	190,0
jamiga nisbatan foizda	46,4	43,0	55,7	54,1	55,3	53,3	52,8	x
qishloq	4837,1	5828,3		6324,9	6607,6	7001,4	7093,6	146,6
jamiga nisbatan foizda	53,6	57,0	44,3	45,9	44,7	46,7	47,2	x
iqtisodiy nafaol aholi	3450,6	4229,2				4354,2	4478,6	129,8
shahar	1030,3	1271,9	2293,3	2325,6	2281,9	2273,3	2448,8	237,7
jamiga nisbatan foizda	29,9	30,1	51,7	51,6	52,3	52,2	54,7	x
qishloq	2420,3	2957,3	2146,1	2182,8	2078,9		2029,8	83,9
jamiga nisbatan foizda	70,1	69,9	48,3	48,4	47,7	47,8	45,3	x

tarmoqlardagi ish o'rinlari jadal sur'atda qisqaradi; qishloq va shahar aholisi daromadlarining tabaqalanishi yuz beradi; qishloq joylarining ijtimoiy infratuzilmasi tanazzulga uchraydi; mahalliy qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari ichki xom ashyo va oziq-ovqat mahsulotlari

bozorlaridan chiqib ketishi yuz beradi; elektr energiyasi va neft mahsulotlari ichki bahosi jahon narxlariga moslashishi munosabati bilan tabiiy monopoliyalarning tariflari keskin oshishi kuzatiladi, buning natijasida mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligi pasayadi va ichki bozorda qishloq xo'jaligi tovar mahsulotlari narxi ko'tariladi;

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqildi

1-rasm. O'zbekiston IFAsining qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligida bandlik holati tahlili'

islohotlar davrida qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarning qariyb 45 foizi sho'rlandi, shundan 19 foizi yuqori darajada sho'rlangan bo'lib bu jarayon davom etadi [6];

aholining, ayniqsa qishloq joylaridagi aholining turmush darajasining pasayishi kuzatiladi; mehnatga layoqatli aholining qishloqdan shaharga migratsiyasi kuchayishi yuz beradi.

Ba'zi turdagi mahsulotlarda importning saqlanib qolishi, mahalliy ishlab chiqarishni qisqarishiga sabab bo'lmoqda, bu esa korxonalarining tugatilishiga, ish o'rinlarining yo'qotilishiga va qishloq joylarida ishsizlik muammosining kuchayishiga olib keladi.

Mutaxassislar tayyorlashdagi asosiy talab, uning zamonaviy innovatsion ishlab chiqarish darajasiga mos kelishi hisoblanadi. Shu bilan birga, kadrlar tayyorlashning zamonaviy modeli, ishlab chiqarishga kerak bo'lmagan, iqtisodiyot va jamiyat oldida turgan vazifalarga hamda mehnat bozorida yuzaga keladigan o'zgarishlarga javob bera olmaydigan, kadrlar salohiyatining passiv adaptatsiyasiga yo'naltirilgan mutaxassislar tayyorlashga asoslangan. Natijada tarmoq uchun kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash uchun ajratilgan byudjet mablag'lari kutilgan samarani bermayapti.

Ushbu yondashuv quyidagi sabablarga ko'ra maqsadga muvofiq emas:

hozirgi "bilimlar iqtisodiyoti" sharoitida ishlatiladigan mashinalar, asbob uskuna va texnologiyalarning jadal o'zgarishi, mutlaqo yangi ishlab chiqarish jarayoni yuz bermoqda, ammo kadrlar tayyorlashning zamonaviy milliy agrar talim tizimi, ertangi kun

rivojlanish istiqbollarini hisobga olgan holda amalga oshirilmayapti;

fanlar bo'yicha o'quv dasturining shakli va mazmuni ishlab chiqarish vazifalariga mos kelmaydi, milliy ta'lim standartida e'lon qilingan "vakolatli yondashuv" faqat nomigagina bo'lib qolmoqda;

ASMdagi kadrlarni kasbga tayyorlash va qayta tayyorlash tizimi amalda o'z nufuzini yo'qotmoqda;

kadrlar tayyorlashning mavjud mexanizmi zamonaviy mehnat bozorining talablariga javob bermaydi va tarmoqni innovatsion rivojlantirish istiqbollarini hisobga olmaydi, shuning uchun ta'lim tizimi agrar sohani jadal rivojlantirish uchun sharoit yaratmaydi;

ma'lum yillar boshlang'ich kasb-hunar ta'limi tizimiga yetarlicha etibor berilmadi, o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tizimi ham hozirgi davr talabi darajasida emas; so'nggi o'n yilliklarda agrar sohada oliy ta'limning ishlab chiqarish va ilm-fan bilan integratsiyasi deyarli yo'qoldi;

professor-o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarlik darajasi ba'zi hollarda talabga javob bermaydi;

agrar sohada zamonaviy uskunalar va texnologiyalarni o'zlashtirishga qodir kadrlarning yetishmasligi keng ko'lamli innovatsion loyihalarni amalga oshirishda asosiy to'siq hisoblanadi;

mavjud kadrlar tuzilmasi, shuningdek, kadrlar salohiyatining sifati zamonaviy ishlab chiqarish talablariga javob bermaydi va innovatsion jarayonlarni barcha yo'nalishlarda tizimli ravishda joriy etishni ta'minlamaydi, faqat ayrim hududlarda va korxonalarda mahalliy o'zgarishlar yuz bermoqda xolos;

agrar soha mutaxassislarining qishloqqa kirib kelishiga

1 Muallif tomonidan ishlab chiqildi

ta'sir etuvchi mexanizmlarning mavjud emasligi, qishloqda ish haqi darajasi va ijtimoiy farovonlikning pastligi, tarmoqda kadrlar miqdorining kamayishiga olib keladi;

demografik jihatdan inson salohiyatining sifat va miqdoriy xususiyatlarining yomonlashishi, mehnat bozori va ta'lim xizmatlarining kasbiy tarkiblarida nomutanosibliklarning oshishi bilan kuchaymoqda; davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining tuzilmaganligi, mutaxassislar tayyorlash jarayonida biznes tuzilmalarining ishtiroki taminlanmaganligi, bu davlat, agrobiznes vakillari va inson kapitali tashuvchilarining manfaatlarini to'liq uyg'unlashtirishni talab etadi.

Agrar sohada inson kapitalini samarali takror ishlab chiqarishdagi muhim institusional to'siq bu oliy ta'lim sohasini tijoratlashtirish bo'lib, bu qishloq joylaridan keladigan bitiruvchilarni oliy talim muassasalariga kirishiga jiddiy muammolar tug'diradi. Qishloq aholisi o'z bolalarini ko'pincha tayyorlov kurslariga yuborish, shuningdek individual repetitorlik uchun to'lovlarni to'lash imkoniyatiga ega emas, maxsus tayyorgarliksiz esa, Yagona Davlat (test) imtihonidan yuqori ball to'plash juda qiyin kechmoqda. Oqibatda, qishloqdagi iqtidorli yoshlarning nisbatan katta qismi oliy ma'lumot olish imkoniyatidan foydalana olmayapti.

Yuqoridagilarga asoslanib, agrar sohaning kadrlar salohiyatini transformatsiyalashda, tarmoqning innovatsion rivojlanish istiqbollarini hisobga olib amalga oshirish zarur. Yuzaga keladigan muammolarning ko'lami va xilma-xilligidan kelib chiqib, ASMDa uning natijalarini baholashning aniq maqsadi, vazifalari, prinsiplari va mezonlari shakllangan davlat kadrlar siyosatining yaxlit konsepsiyasini ishlab chiqishni talab qiladi.

Bundan tashqari, institusional muhit deganda biz, tashqi muhit omillari yig'indisi, yani xo'jalik yurituvchi subektlarning shakllanishiga o'zining faoliyat vositasi bilan ta'sir etuvchi ko'plab siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa institutlarni tushunamiz.

Agrar sohada inson kapitalini rivojlantirishdagi institusional muhit-bizning fikrimizcha, O'zbekistonning oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashda hamda jahon bozorida global raqobatbardoshligini oshirishda inson kapitalini shakllantirish uchun qulay shart sharoitlarning yaratilishini va mamlakatning qishloq

hududlarini barqaror rivojlanishini ta'minlashi kerak. Shu munosabat bilan institusional muhitning vazifalari quyidagilardan iborat deb hisoblaymiz:

- 1) agrar sohada inson kapitalini rivojlantirishda qonuniylikni taminlash;
- 2) qishloq hududlari iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash;
- 3) qishloq joylarida (ijtimoiy, transport, innovatsion va boshqa) infratuzilmani rivojlantirish;
- 4) kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlashning samarali tizimini yaratish;
- 5) agrar sohada inson kapitalidan samarali foydalanish uchun shart sharoitlar yaratish [8].

Jahon amaliyotida sinab ko'rilgan inson kapitali samaradorligini oshirishning samarali vositalaridan biri tashkilotning innovatsion faoliyatini (workplace innovation) davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash hisoblanadi. Ushbu qo'llab-quvvatlashning maqsadi mehnatni tashkil etish sohasidagi innovatsiyalarni rag'batlantirish, ish joylari sifatini yaxshilash, korxonalarining tashkiliy madaniyatini rivojlantirish va kadrlar malakasini oshirishdan iborat. Mamlakatimizda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ushbu turi hali keng tarqalmagan, ammo u tegishli fondlar, davlat va hududiy dasturlari mavjud bo'lgan G'arbiy Yevropada keng qo'llaniladi. Xususan, Belgiyada - mehnatni tashkil etish sohasidagi innovatsiyalarni qo'llab quvvatlash Fondi (Workplace Innovation Fund), Finlyandiyada - mehnatni tashkil etishni rivojlantirish dasturi TYKES (Finnish Workplace Development), Germaniyada "Mehnat sharoitlarini innovatsion rivojlantirish" davlat dasturi Konsepsiyasi (National Framework Concept), "Mehnatning innovatsion rivojlanishi - Mehnatning kelajagi" («Innovative Development of Work -The Future of Work») Shimoliy Reyn-Vestfaliyaning "Mehnat sharoitlariga yo'naltirilgan modernizatsiya" («Work-Oriented Modernization») hududiy yer dasturi; Italiyada - "Ishda sog'liq va xavfsizlik" («Health and Safety at Work») Emiliya - Romanya oblasti hududiy dasturi ishlab chiqilgan [7].

Bizning fikrimizcha, ushbu turdagi qo'llab-quvvatlashlarni O'zbekiston iqtisodiyotida qo'llash kerak, chunki ishlab chiqarish va mehnat sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan tashkiliy innovatsiyalar agrar sohadagi inson kapitalini innovatsion rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu turdagi qo'llab-quvvatlashlarni amalga oshiradigan korxonalar uchun aniq mezonlarni belgilash zarur. Mezonlarda korxonaning mavjudlik davri, mehnatni tashkil etishning yaxshilanishidagi potensial darajasi, loyihaning davomiyligi va uning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi, loyihada boshqa korxonalar va ta'lim muassasalarining ishtiroki hisobga olinishi kerak.

Agrar sohada inson kapitalini shakllantirish va ulardan samarali foydalanishni institusional qo'llab-quvvatlashning yana bir yo'nalishi mehnat munosabatlarini tartibga solishda kasaba uyushmalari, tadbirkorlik xodimlari assotsiatsiyasi, tarmoq assotsiatsiyasi, mehnat inspeksiyalari, shuningdek, davlat tomonidan tegishli ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda jamoa shartnomalari institutlarining roli va ahamiyatini kuchaytirishdan iboratdir [10].

Tadqiqot davomida o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, mamlakat agrar mehnat bozorida hozirgi vaqtda mehnat munosabatlarini bir tomonlama tartibga solish tendensiyasi amal qiladi, bu mehnat munosabatlarini boshqarishda ish beruvchilar tomonidan ishchilar jamoasi vakillarining ishtirokini butunlay istisno qilishga urinishlarida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, kasaba uyushmalari tashkilotlarining roli va ahamiyati sezilarli darajada zaiflashdi.

Shu bilan birga, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti to'liq shakllangan mamlakatlarda, aksincha, mehnat munosabatlarini jamoaviy-shartnomaviy tartibga solish institutlari o'z hayotiyeligini yo'qotmagan. Bunga mehnat munosabatlarini tartibga soluvchi milliy institutlar va korxonalar darajasidagi tuzilmalar o'rtasidagi mustahkam aloqalar mavjudligi yordam bermoqda. Bundan tashqari, milliy darajada jamoa shartnoma munosabatlarining samarali shakllanishini nafaqat kasaba uyushmalari, balki ko'p jihatdan biznes vakillari ham ta'minlaydilar, ularning tushunishlaricha, korxonalar darajasida ishchilar bilan hamkorlik qilish samarali ishlab chiqarish strategiyasini amalga oshirishni ta'minlaydi [9].

Biznes strategiyasining ushbu mantig'ini davlat milliy darajada tegishli mehnat va bandlik siyosatini amalga oshirishda qo'llab-quvvatlashi maqsadga muvofiqdir. Qayd etish kerakki, O'zbekiston agrar sohasida davlat kadrlar siyosatining yaxlit konsepsiyasini

shakllantirmasdan turib, inson kapitalini shakllantirish bo'yicha samarali strategiyani ishlab chiqib bo'lmaydi. Konsepsiyada bugungi kunning ijtimoiy-iqtisodiy voqeligi va muammolariga mos keladigan aniq prinsiplar va mezonlarni o'z ichiga oladigan inson kapitalini shakllantirish borasidagi maqsadlar, vazifalar va davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari to'g'risidagi rasmiy tasdiqlangan qarashlar to'plami aks ettirilishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Agrar sohada inson kapitalini shakllantirish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishi qishloq joylarida inson kapitalini shakllantirish va foydalanishni, mamlakat, hudud va alohida tovar ishlab chiqaruvchilarni oziq ovqat xavfsizligini hamda qishloq aholisining yuqori hayot darajasini taminlashga qaratilgan ilmiy asoslangan uzoq muddatli dasturlar paketini ishlab chiqish va amalga oshirishdan iborat bo'lishi kerak.

Taklif sifatida institusional muhitning vazifalari quyidagilardan iborat bo'lishini ta'minlash kerak:

Birinchi, agrar sohada inson kapitalini rivojlantirishda qonuniylikni taminlash;
Ikkinchi, qishloq hududlari iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash;

Uchinchi, qishloq joylarida (ijtimoiy, transport, innovatsion va boshqa) infratuzilmani rivojlantirish;
To'rtinchi, kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlashning samarali tizimini yaratish;
Beshinchi, agrar sohada inson kapitalidan samarali foydalanish uchun shart sharoitlar yaratish lozim.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. **Amirqulov, Shuxrat Olimovich** - Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti "Innovatsion iqtisodiyot" - kafedrasida dotsenti v.b., i.f.f.d (PhD) / **Амиркулов, Шухрат Олимович** - Каршинский инженерно-экономический институт и.о. доцент кафедры «Инновационная экономика», PhD / **Amirkulov, Shukhrat Olimovich** - Karshi Engineering and Economic Institute acting Associate Professor of the Department "Innovative Economics", PhD

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Xalq so'zi gazetasi, 24-yanvar 2020 yil
- [2] Schultz T. W. On the Economics of the Increases in the Value of Human Time over Time. In: R. C. O. Matthews (ed.). Economic Growth and Resources. N. Y. St. Martin's Press, 1980, v. 2, p. 107—129.
- [3] Беккер Г.С., Человеческий капитал (главы из книги) // США: экономика, политика, идеология. - 1993. №11.109-119. №12. С. 86-104.
- [4] Thurow L. Investment in Human Capital., Belmont, 1970. R.2
- [5] Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. -T.: Mehnat, 2009. - B.182
- [6] O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljalangan strategiyasi. Toshkent "O'zbekiston" 2019 yil 23-oktabr
- [7] Баринаова В.А. Институциональные условия инновационного развития фирмы / В. А. Баринаова. – М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2012. — 154 с.
- [8] Amirqulov S. Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlari va iqtisodiy asoslari. – 2024.
- [9] Amirkulov S. O. ORGANIK QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI "TA'MINOT ZANJIRI" DA AGROLOGISTIKANING ROLI VA AHAMIYATI //THE INNOVATION ECONOMY. – 2023. – T. 1. – №. 04.
- [10] Khakimov R., Toxirovna S. G. Agrarian Sector of the Republic of Uzbekistan in a Way of Development and Features of Enterprise Activity //International Journal on Orange Technologies. – 2020. – T. 2. – №. 10. – S. 53-57.